

ΚΟΡΓΙΑΛΕΝΕΙΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ

Κοργιαλέναιο
Ιστορικό & Λαογραφικό
Μουσείο Αργοστολίου

ΕΚΘΕΜΑ ΙΟΥΛΙΟΥ 2024

ΑΦΙΕΡΩΜΕΝΟ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Κυπριακό κέντημα στο Κοργιαλέναιο Μουσείο

Στο Κοργιαλέναιο Μουσείο απόκειται σημαντική συλλογή χειροτεχνημάτων, κυρίως δαντελλών κάθε είδους, ελληνικών και ξένων, που αποκαλύπτει τη μακρά παράδοση της κεντητικής και της δαντελλοποιίας στην Κεφαλονιά αλλά και την επίδοση των γυναικών όλων των κοινωνικών τάξεων στην κεντητική και τη δαντελλοπλεκτική. Ανάμεσά τους υπάρχει και ένα κυπριακό κέντημα. Έτσι με αφορμή τη συμπλήρωση πενήντα ετών από την αποφράδα μέρα της τουρκικής εισβολής στη Μεγαλόνησο (20 Ιουλίου 1974- 20 Ιουλίου 2024), το παρουσιάζουμε ως έκθεμα αυτού του μήνα(εικ. 1). Από το Κοργιαλέναιο Μουσείο αποκτήθηκε το 1971, αλλά δεν γνωρίζουμε την προέλευσή του, αφού στο δελτίο καταγραφής σημειώνεται απλά : αγοράστηκε.

Εικ. 1. Κυπριακό κέντημα(λευκαρίτικο), τέλη 17^{ου} αιώνα (;), περίπου 20x250 εκ.

Το κέντημα, με κεντρικό μοτίβο τον ρόμβο, καταλήγει σε μύτες «κινέζικα κομβία», έχει πλάτος 20 και μήκος σχεδόν 250 εκατοστά. Φαίνεται όμως ότι είχε μεγαλύτερο μήκος, γιατί σώζεται κομμένο, και έτσι οι διαστάσεις του οδήγησαν την Ελένη Κοσμετάτου στη σκέψη ότι πρόκειται για τελείωμα (γαρνιτούρα) σε κρεβατόγυρο, που ήταν γνωστός ως τορναλέττο(tornaletto). Το τορναλέττο ήταν μια πλατειά ταινία από ύφασμα που διέτρεχε ολόγυρα το κρεβάτι, συνήθως τις δύο πλευρές, προκειμένου να σκεπάσει τα πόδια του, λειτουργούσε δηλαδή ως κουρτίνα. Το κρεβάτι ήταν συνήθως ένα ξύλινο καβαλέττο. Από τα τέλη του δεκάτου ογδόου αιώνα αυτό αντικαταστάθηκε από σιδερένιο, στο οποίο φαίνεται ότι διατηρήθηκε το τορναλέττο, όπως το βλέπουμε στην αναπαράσταση του αγροτικού υπνοδωματίου στο Κοργιαλένιο Μουσείο. Σ' αυτή την περίπτωση, η πολύ πλατειά δαντέλλα γαρνίρει το κάλυμμα του κρεβατιού, το οποίο κρέμεται απ' αυτό (εικ. 2, 3).

Εικ. 2. Ελένη Κοσμετάτου, Αναπαράσταση αγροτικού υπνοδωματίου (λεπτομέρεια, μακριά πλευρά).

Εικ. 3. Ελένη Κοσμετάτου, Αναπαράσταση αγροτικού υπνοδωματίου (λεπτομέρεια ,στενή πλευρά).

Το κυπριακό κέντημα του Κοργιαλενείου Μουσείου ανήκει στα Λευκαρίτικα κεντήματα, όπως ονομάζονται από το όνομα του χωριού Λεύκαρα, στην επαρχία της Λάρνακας. Είναι γνωστά και ως λευκαρίτικες δαντέλλες, αν και οι δαντέλλες πλέκονται εξ ολοκλήρου από κλωστές χωρίς τη χρήση υφάσματος. Δεν γνωρίζουμε πότε περίπου άρχισαν οι γυναίκες των Λευκάρων να ασχολούνται με την κεντητική. Σύμφωνα, όμως, με την τοπική παράδοση, οι απαρχές των λευκαρίτικων κεντημάτων τοποθετούνται μέσα στην περίοδο της Δυτικής κυριαρχίας στο νησί (1191-1571), δηλαδή, όταν αυτό αποκόπηκε από τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία κατά την Τρίτη Σταυροφορία (1191) από τον Ριχάρδο τον Λεοντόκαρδο έως και το 1571, όταν οι Τούρκοι το κατέλαβαν εκδιώκοντας τους Βενετούς. Νεότερη έρευνα υποστηρίζει ότι οι απαρχές των λευκαρίτικων κεντημάτων εντοπίζονται την περίοδο της Βενετικής κυριαρχίας (1489-1571) και όχι κατά την Φραγκοκρατία (1191-1489). Ωστόσο αναφέρεται ότι το 1481 επισκέφτηκε τα Λεύκαρα ο Λεονάρντο ντα Βίντσι και αγόρασε ένα κέντημα(τραπεζομάντηλο) για τον καθεδρικό ναό του Μιλάνου. Το τραπεζομάντηλο που υπάρχει σήμερα εκεί εστάλη από τα Λεύκαρα με αφορμή τον εορτασμό των εξακοσίων χρόνων από την ανέγερση του καθεδρικού, την 19^η Οκτωβρίου 1986. Υποστηρίζεται ότι το λευκαρίτικο κέντημα, παρά τις βενετικές επιδράσεις που εντοπίζονται, αποτελεί μετεξέλιξη των τοπικών ασπροκεντημάτων. Οι απόψεις συγκλίνουν στην παράδοση ότι ευγενείς δυτικές κυρίες δίδαξαν την τέχνη στις Λευκαρίτισσες, προκειμένου αυτές να φτιάχνουν την προίκα των κοριτσιών τους. Τα πρώτα κεντήματα ήταν βαμβακερά, αργότερα αντικαταστάθηκε το βαμβακερό ύφασμα από το καμπρί (χασές) και γύρω στο 1913 άρχισαν να χρησιμοποιούν και το ντόπιο λινό. Με αζούρ και ανεβατές βελονιές για τα γεμίσματα και άλλες βελονιές, δημιουργούν γεωμετρικά σχήματα, χρησιμοποιώντας κυρίως λευκές και εκρού κλωστές. Το δείγμα στο Κοργιαλένιο Μουσείο είναι ολόλευκο και έχει τα τυπικά χαρακτηριστικά του λευκαρίτικου κεντήματος: τα γεωμετρικά σχήματα δημιουργούνται από τον συνδυασμό αζούρ και ανεβατής βελονιάς.

Τα λευκαρίτικα κεντήματα ως παραδοσιακή τέχνη διατηρήθηκε από γενιά σε γενιά, αλλά μόλις στα τέλη του δεκάτου ενάτου αιώνα και τις αρχές του εικοστού ανακαλύφτηκε η οικονομική τους αξία, όταν τα

πρόσεξαν οι Άγγλοι μόλις εγκαταστάθηκαν στο νησί (1878). Λευκαρίτες «κεντηματέμποροι» τα πουλούσαν στην Ευρώπη και όπου αλλού υπήρχαν παροικίες Ευρωπαίων, ακόμη και στην Αμερική, είχαν μεγάλη ζήτηση και γι' αυτό οι Λευκαρίτισσες εγκατέλειψαν τις αγροτικές εργασίες και ασχολούνταν αποκλειστικά με το κέντημα (εικ. 4). Έτσι τα πρώτα χρόνια του εικοστού αιώνα οι αποκλειστικά εργαζόμενες γυναίκες ανέρχονταν σε εξακόσιες. Βέβαια και η κεντητική ήταν, όπως και οι αγροτικές εργασίες, επίπονη ενασχόληση και καθώς η ζήτηση αυξανόταν αυξάνονταν και οι ώρες κατά τις οποίες οι κεντήστρες εργάζονταν σκυμμένες και με απόλυτη πνευματική συγκέντρωση, με αποτέλεσμα αυτές να αντιμετωπίζουν προβλήματα υγείας. Στα μέσα της δεκαετίας του Είκοσι υπολογίζεται ότι ο αριθμός των απασχολουμένων γυναικών ανερχόταν σε δέκα χιλιάδες. Λόγω της μεγάλης ζήτησης το λευκαρίτικο κέντημα διαδόθηκε και στα γειτονικά χωριά και από την πώλησή του ενισχύθηκε και ενισχύεται σοβαρά η κυπριακή οικονομία, ενώ τα Λεύκαρα απέκτησαν κοσμοπολίτικη όψη. Τη δεκαετία 1920-1930 το λευκαρίτικο κέντημα αναγνωρίστηκε ως έργο τέχνης, ενώ το 2009 εντάχθηκε στην άυλη πολιτιστική κληρονομιά της UNESCO. Η κυπριακή πλευρά κάνει ό,τι μπορεί, ώστε το λευκαρίτικο κέντημα να διατηρήσει την ποιότητά του και να διατηρηθεί στην αγορά, το διαφημίζει και το προβάλλει διεθνώς οργανώνοντας εκθέσεις και άλλες εκδηλώσεις. Η επιστημονική κοινότητα το έχει προ πολλού αγκαλιάσει και η μελέτη όλων των πτυχών του ζητήματος συνεχίζεται.

Εικ. 4. Λευκαρίτισσες κεντήστρες, 1927, φωτογραφία από το διαδίκτυο(βλ. βιβλιογραφία)

Πηγές – Ενδεικτική Βιβλιογραφία

Αρχείο Κοργιαλενείου Ιστορικού και Λαογραφικού Μουσείου.

Ελένη Κοσμετάτου, *Η διαμόρφωση του υπνοδωματίου στην Κεφαλονιά*, Κοργιαλένειο Διοικητικόν Συμβούλιον Κεφαλληνίας – Ιστορικών και Λαογραφικών Μουσείον Αργοστολίου, Αθήνα, Αθηναϊκό Κέντρο Εκδόσεων, Α.Ε., 1972.

Pat Earnshaw, *The Identification of Lace*, Haverfordwest, Shire Publications LTD, 1980.

Κωστής Κοκκινόφτας, «Η ιστορία της παραγωγής και της εμπορίας του λευκαρίτικου κεντήματος», Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου, *Επετηρίδα Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών*, τ. 38, Λευκωσία 2016, σ. 321-359 (ανακτήθηκε από: churchofcyprus.org.cy/wp-content/uploads/2020/05/Λευκαρίτικο-κέντημα.pdf, 18.7.2024).

Cyprusalive.com/el/i-istoria-tou-lefkaritikou-kenthimatos-to-kenthma-lefkaritiko-kenthma-sernei-mazi-tou-aivnes-paradoshs-kai-kypriakhs-koyltoygas, «Η Ιστορία του λευκαρίτικου κεντήματος»(πρόσβαση 18.7.2024)

Images.search.yahoo.com/search/images?p=λευκαρίτικα+κεντήματα&fr=meafee_uninternational&type=E210GRI05G0&imgurl=http%3A%2F%2F3.bp.blogspot.com%2F-i-bqH96hgN0%2...(φωτογραφία με τις κεντήστρες εικ. 4, πρόσβαση 18.7.2024).

Η Έφορος

Δώρα Φ. Μαρκάτου

Αφυπ. Αναπληρώτρια Καθηγήτρια

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων